

ÎN ZORI, EI... NU DORMEAU. „ATACUL PREVENTIV SOVIETIC” ȘI REPLICA GERMANĂ DIN 22 Iunie 1941 (1)

Constantin CORNEANU*

Abstract

Despite the internal turmoil meant to strengthen the social, economic and political regime lay down in October 1917, after the end of the Civil War, the USSR continued to establish itself externally as a great center of power in the international relations arena, harboring immense geopolitical ambitions. The Moscow regime would gradually normalise international relations, after 1922, but without settling the debts of the Czarist state and without relinquishing its lead as a world revolution hub. On the one hand, the USSR will continue to maintain „normal” diplomatic and commercial relations with other powers and will also control the activity of communist parties in other countries via the Comintern, the ultimate goal of such parties being to destabilize the existing governments with which the USSR maintained „normal” relations. The pinnacle of this policy of „peaceful coexistence”, inaugurated by the Peace of Brest-Litovsk (March 3, 1918), was reached on August 23, 1939, through the Molotov-Ribbentrop Pact. National Socialist Germany and the Soviet Union engaged until June 22, 1941 in a race against time in order to consolidate their political, economic and military positions in areas of peak strategic and geopolitical interest. Has June 22, 1941 sparked the early confrontation between the two geopolitical options that marked European and world evolution throughout the twentieth century? The answer to this question continues to breed numerous and fierce historiographical controversies.

Keywords: Stalin, USSR, Hitler, Germany, the Red Army, Moscow, Berlin.

Mobilizarea pentru un „Mare Plan”

Anschluss-ul (12 martie 1938), Acordul de la München (28-30 septembrie 1938), precum și semnarea acordului de neagresiune germano-

* Președintele Consiliului-Director al Asociației Europene de Studii Geopolitice și Strategice „Gheorghe I. Brătianu”.

francez din 6 noiembrie 1938, de către Georges Bonnet și Joachim von Ribbentrop, au fost interpretate la Moscova ca fiind „un semn că lui Hitler i se dădea, mai mult sau mai puțin, mână liberă în Est”(Werth, 2000, p. 95), astfel încât la sfârșitul anului 1938 exista pericolul real al constituirii unui „front imperialist” împotriva URSS. Într-un asemenea context, sovieticii vor fi dispuși să-și înmulțească deschiderile spre Germania, continuând, în același timp, negocierile, generate de politica securității colective, cu democrațiile occidentale. Pe 17 aprilie 1939, ambasadorul sovietic, aflat în post la Berlin, avea să-i destăinuiească secretarului de stat von Weizsäcker că politica sovietică „n-a deviat niciodată de la linia dreaptă” (Fontaine, 1992, p. 128) și că „Rusia nu vede nici o rațiune pentru a nu întreține cu Germania relații normale, relații care ar putea să se îmbunătățească fără încetare” (Fontaine, 1992, p. 128).

După demiterea lui Maxim M. Litvinov, pe 3 mai 1939, de la conducerea diplomației sovietice și înlocuirea lui cu Viaceslav M. Molotov, cele două părți au continuat cu o intensitate sporită tatonările pentru încheierea unui pact de neagresiune ce va fi încheiat pe 23 august 1939. În dimineața zilei de 24 august 1939, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, L. Steinhardt, va telegrafia la Departamentul de Stat: „Am fost informat strict confidențial că ieri seară s-a obținut o înțelegere deplină asupra soluționării chestiunilor teritoriale din Europa de Est, după care Estonia, Letonia, Polonia Orientală și Basarabia au fost recunoscute drept sferă a intereselor vitale sovietice” (Țurcanu, 2004, p. 179). Pe 19 august 1939, Agenția franceză de știri HAVAS va da publicității un text primit de la Moscova, prin Geneva, dintr-o sursă „absolut de încredere”, în care se afirma că Stalin ținuse, în cursul zilei de 19 august 1939¹, o expunere în fața Biroului Politic, pentru a motiva tratativele cu Hitler² și apropiata încheiere a Pactului Molotov-Ribbentrop. **„Trebuie să facem tot ce**

¹ Textul versiunii franceze a acestei cuvântări a fost tradus și publicat în limba rusă, la Moscova, în 1994 (a se vedea: T. Bushueva, *Proklinaia – Poprobuite Poniati*, în *Novy Mir*, nr. 12, 1994, pp. 230-237). Documentul a fost descoperit la centrul de Păstrare a Colecțiilor Istorice-Documentare, fosta Arhivă Specială a URSS, f. 7, op. 1, d. 1.223. T. Bushueva va confirma, în octombrie 2002, într-o convorbire telefonică cu David E. Murphy, fost adjunct și, mai apoi, șef al stației CIA din Berlinul de Vest (1954-1961), că Arhiva Specială conține documente trimise la Moscova de Grupul Sovietic de Forțe de Ocupație din Germania. Originalul în limba rusă nu a fost găsit până în prezent.

² Istoricul sovietic V. I. Dașicev susține că V. M. Molotov a declarat, în noaptea de 23 spre 24 august 1939, că excelentele relații politice sovieto-germane, din acele clipe, se datorau cuvântării lui Stalin de la Congresul al XVIII-lea al PC (b) al Uniunii Sovietice din martie 1939. Istoricul V. I. Dașicev scrie: „Hotărârea privind convocarea Congresului al XVIII-lea a fost adoptată la plenara Comitetului Central din ianuarie 1939. Anume în ianuarie a fost definită linia politică a Congresului. Deci cotitura radicală în politica lui Stalin referitoare la Germania s-a produs înainte de martie 1939” (Apud Ion Țurcanu, op. cit., p. 174).

e posibil ca acest război să dureze cât mai mult, aceasta cu scopul extenuării celor două tabere. Anume din această cauză noi trebuie să fim de acord cu semnarea pactului propus de Germania și să activăm în așa fel, ca acest război, odată declanșat, să continue un timp îndelungat. Va trebui să intensificăm lucrul propagandistic în toate țările beligerante cu scopul de a fi gata atunci, când războiul se va încheia” (Petrencu (ed.), 2004, pp. 24-26), declara Stalin în fața membrilor Biroului Politic al CC al PC (b) al URSS.

Uniunea Sovietică a dezmințit, la 30 noiembrie 1939, existența unui asemenea text și vreme de multe decenii faptul că a existat o ședință a Biroului Politic în acea zi. Istoricul militar rus, generalul-colonel Dmitri A. Volkogonov, confirmă, pe bază de documente, după 54 de ani, într-un articol din ziarul *Izvestia* (16 ianuarie 1993), faptul că o asemenea ședință a avut loc, luându-se, cu acea ocazie, hotărâri foarte grave și importante privind viitoarea evoluție a relațiilor internaționale. Textul transmis de *Agenția HAVAS* reda foarte exact raționamentul politic al lui Stalin referitor la pace sau război, la faptul că trebuie acceptată propunerea germană în condițiile în care era esențial ca viitorul război să dureze cât mai mult posibil pentru ca acele două părți să se epuizeze.

Hotărârile luate pe 19 august 1939 se vor concretiza în Pactul Molotov-Ribbentrop (23 august 1939), intrarea trupelor sovietice în Polonia (17 septembrie 1939), războiul sovieto-finlandez și anexiunile din vara anului 1940 (Lituania, Letonia, Estonia, Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herța), precum și în pregătirea a **ceea ce istoriografia rusă de după 1991 a definit ca fiind „atacul preventiv sovietic”, alias operațiunea „Furtuna”³**. Referindu-se la existența unui „Mare Plan” de război al URSS, istoricul Mark

³ În *Krasnaia Zvezda* din 30 iulie 1993, Ministerul Apărării de la Moscova a confirmat existența unul semnal intitulat „Furtuna”, însă îi dă o cu totul altă explicație: „Semnalul «Furtuna» a fost într-adevăr stabilit, dar însemna cu totul altceva. La primirea lui, comandanții de divizii ale armatelor de acoperire trebuiau să deschidă «plicurile roșii». Acestea conțineau ordinele cu măsurile care trebuiau luate pentru ocuparea pozițiilor de luptă în vederea respingerii atacului inamicului, în cazul unei agresiuni” (Apud Victor Suvorov, *Umbra Victoriei*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 158). Ministrul Apărării al URSS, mareșalul D. T. Iazov, mărturisea în *Voenno Istoriceskii Jurnal* (nr. 5/1991, p. 13): „La baza pregătirii operațiunilor inițiale a stat ideea unui puternic atac de răspuns cu trecerea ulterioară la un atac decisiv pe tot frontul. Acestui plan i se subordona tot sistemul desfășurării strategice a Forțelor Armate. Apărarea strategică și alte variante de acțiuni practice nu au fost discutate” (Ibidem, p. 168). Referitor la concepțiile lui Victor Suvorov și impactul lor asupra opiniei publice rusești și mondiale, a istoricilor și militarilor, a se vedea: Aleksandr Gogun, 1941. *URSS ca agresor. Receptarea tezei în Europa de Est*, în *Magazin istoric*, Anul XLV, serie nouă, nr. 6 (531), iunie 2011, pp. 5-8.

Solonin menționează: „Toate variantele Marelui Plan coincid în privința atât a conținutului, cât și a formulării textului. În al treilea rând, toate variantele, fără excepție, reprezintă planul unei operațiuni ofensive dincolo de frontierele de stat ale URSS, iar ca inamic principal este indicată în mod invariabil, Germania. Acțiunile militare pe teritoriul propriu nu au fost studiate nici măcar ca scenarii posibile ale desfășurării evenimentelor războiului” (Solonin, 2012, p. 160).

Potrivit afirmațiilor lui Victor Suvorov, cuprinse în volumele consacrate războiului din 1941, efortul de mobilizare al economiei și armatei sovietice pentru război a devenit evident începând cu ziua de 19 august 1939. Trebuie menționat faptul că în perioada 1936 – 1939 se desfășurase un proces de întărire a guvernului sovietic în detrimentul PCUS ca o consecință a dezvoltării Complexului Militar-Industrial sovietic. În cursul mobilizării secrete, de după 19 august 1939, s-a pus accentul, în principal, pe dezvoltarea trupelor și armelor cele mai complexe din punct de vedere tehnic: tancuri, desant aerian, artilerie și aviație. În perioada mobilizării secrete s-au creat structurile viitoarelor divizii, corpuri de armată și armate, fără a avea, deocamdată, soldați. Pe 1 ianuarie 1941, Armata Roșie avea în componere 4.207.000 de oameni, iar pe 22 iunie 1941 efectivele militare sovietice erau de 5.500.000 de oameni, pe lângă care se mai aflau trupe de pază, de escortă, de frontieră, operative, unități și mari unități de diversiune, flotă și aviație proprie ale NKVD. Președintele Sovietului pentru Industria Apărării al URSS și al Comisiei de Planificare Statală, Nikolai Voznesenski, a expus, în februarie 1941, un program de pregătire a economiei Uniunii Sovietice pentru război. Acest program conținea în rezumat următoarele patru puncte: „a) războiul cu țările capitaliste din Vest este inevitabil, deci trebuie luate toate măsurile în vederea pregătirii lui; b) să se facă toate eforturile pentru întărirea armatei; c) să se transplanteze prin regiunile de Vest ale țării către Estul acesteia, populația nesigură ca sentimente precum și întreprinderile industriale; d) să se ia măsuri de organizare și dezvoltare a industriei și agriculturii în regiunile din Estul URSS” (Troncotă și Spănu (ed.), 2004, p. 239).

Până la 22 iunie 1941 au fost evacuați din regiunile de Vest ale URSS spre Est, circa 6.000.000 de colhoznici și lucrători din care se vor recruta anual câte 200.000 de soldați pentru cele 20 de divizii sovietice din regiunea Vladivostok. Vor fi înființate în Siberia Centrală un număr de 20 de orașe cu 150.000 de lucrători fiecare, iar în Extremul Orient sovietic vor fi create „industrii de dublură” ale celor din Vest, acestea fiind reprezentate numai de clădiri similare fabricilor din Vest, fără instalații, și care urmau să primească,

în caz de evacuare, instalațiile din Vest. La Est de Munții Urali au fost create 60 de mori pentru nevoile populației și o industrie a zahărului.

Referindu-se la imensul efort de război sovietic, imperceptibil pentru mulți dintre observatorii occidentali din epocă, Victor Suvorov este de părere că în momentul trecerii de la mobilizarea secretă la cea deschisă, diviziile active ale Armatei Roșii nu intenționau să se constituie într-o barieră la graniță și să aștepte astfel încât partea finală a acțiunii mobilizării nu viza staționarea la graniță, ci un atac nimicitor dat prin surprindere (Rusnac, în „Magazin istoric”, iunie 2011, pp. 9-13). Generații întregi de ofițeri ai Armatei Roșii se vor pregăti în Academiile Militare ale URSS cu credința că „*partea care are inițiativa, care are la dispoziția sa factorul surpriză sfâșie adesea voința inamicului și prin acest fapt își creează condiții mai bune pentru sine*” (Suvorov, 1998, p. 104).

În perioada care a urmat semnării Pactului Molotov-Ribbentrop, avea să sporească numărul diviziilor de infanterie sovietice la peste 300, al diviziilor de tancuri la peste 100 și să se constituie încă 10 brigăzi de artilerie ale Rezervei Comandamentului General sovietic, care aveau în componere, fiecare, câte două regimente de artilerie cu câte 66 de guri de foc la fiecare regiment, inclusiv tunuri de 107 mm, precum și tunul-obuzier de 152 mm ML-20 și cel de 203 mm B-4, lansatoarele de proiectile reactive și dispozitive de foc în salve BM-8 și BM-13. În perioada 1939 - iunie 1941, Armata Roșie a primit în dotare un număr de 82.000 de tunuri și aruncătoare de mine de cel mai nou tip, dintre care obuzierul M-30 de 122 mm. La 1 ianuarie 1941, Armata Roșie avea în dotare peste 20.000 de tancuri din care multe erau tancuri ușoare T-26 și BT, însă dotarea completă a celor 29 de corpuri mecanizate sovietice impunea un necesar de 3.654 de tancuri KV și 12.180 de tancuri T-34⁴.

În urmărirea intereselor strategice

Armata Roșie a pătruns în Polonia de Est abia pe 17 septembrie 1939, conform înțelegerii din 23 august 1939, pentru a oferi „protecție” fraților ucraineni și beloruși, după cum suna nota înaintată ambasadorului polonez la Moscova. În scopul delimitării riguroase a liniei de demarcație pe teritoriul polonez între Germania și Uniunea Sovietică, a avut loc a doua vizită a lui von Ribbentrop la Moscova (27-29 septembrie 1939). Germania urma, conform

⁴ La 1 iunie 1941, Armata Roșie avea în dotare 19.540 de tancuri (fără a se lua în calcul tanchetele blindate ușoare T-37, T-38 și T-40) și 3.258 de automobile blindate prevăzute cu tunuri. În cursul anului 1941 se vor realiza 1.358 de tancuri KV și 3.014 de T-34. În 1942, industria de tancuri sovietică va produce 24.718 tancuri din care: 2.553 tancuri KV și 12.527 tancuri T-34.

noii înțelegeri, să accepte ca Lituania, plasată în zona de influență a celui de al III-lea Reich, să treacă în cea sovietică, primind în schimb, din zona sovietică, regiunea Lublin și un teritoriu la est de Varșovia. Pe măsură ce democrațiile occidentale și Germania se scufundau în ceea ce a fost desemnat ca fiind „Războiul Ciudat”, Stalin a cerut Finlandei, la 14 octombrie 1939, cedarea a 2.760 de km², oferind în schimb 5.530 de km², respectiv ținuturile Repola și Porajorpi, astfel încât să fie împiedicată utilizarea Finlandei drept trambulină pentru un atac german asupra Rusiei.

Războiul sovieto-finlandez (30 noiembrie 1939-12 martie 1940) s-a dovedit a fi un util prilej pentru evaluarea capacității de luptă a Armatei Roșii, a puterii ei de organizare și mobilizare, precum și a faptului că poate face „posibil, imposibilul”. Comandanții sovietici prezenți pe 17 aprilie 1940 la o conferință a Marelui Stat-Major sovietic au subliniat faptul că victoria finală în războiul contra Finlandei fusese prea scumpă și au insistat ca organizarea pentru luptă să fie schimbată, instructajul și stimularea trupelor să fie îmbunătățite radical, să fie descentralizată luarea deciziilor, să se rescrie diversele regulamente și manuale de teren, ținându-se seama de lecțiile acestui război și de ceea ce se întâmplase, deja, pe fronturile celui de-Al Doilea Război Mondial. Prezent la această conferință, Stalin a recomandat generalilor sovietici să studieze metodele războiului modern, subliniind că tradițiile și amintirile din războiul civil (1918-1920) îi împiedicau pe ofițeri să-și adapteze gândirea la condițiile prezentului⁵. Lipsurile înregistrate în campania din Finlanda se vor reîntâlni și în campania din Basarabia și Bucovina de Nord (26-28 iunie 1940). În perspectiva a ceea ce istoricii sovietici/ruși definesc ca fiind „atacul preventiv” sovietic, cele două campanii s-au dovedit a fi utile prilejuri pentru evaluarea capacității de luptă a Armatei Roșii⁶.

⁵ În urma discuțiilor extrem de tensionate dintre Stalin și șeful GRU, generalul-locotenent de aviație Ivan Iosifovici Proskurov, pe de-o parte, precum și dintre șeful GRU și generalii sovietici care au comandat unitățile Armatei Roșii în campania din Finlanda (1939-1940), GRU a fost trecut din subordinea Comisarului Poporului pentru Apărare în cea a Marelui Stat-Major sovietic. A se vedea: David E. Murphy, *Enigma Barbarossa. Ce știa Stalin*, Editura Militară, București, 2013, pp. 71 – 85.

⁶ OKW-ul și OKH-ul au fost surprinse de apariția pe câmpul de luptă de lângă Moscova, în decembrie 1941, a unor unități noi ale Armatei Roșii (80 de divizii de infanterie, 80 de brigăzi de infanterie, 10 brigăzi de care de luptă și 25 de divizii de cavalerie). Abwehr-ul va identifica, până în aprilie 1942, 425 de divizii de infanterie, 100 de brigăzi de infanterie, 75 de divizii de cavalerie, 60 de divizii motorizate și 80 de brigăzi mecanizate aflate în organica Armatei Roșii, din care 325 de mari unități de infanterie (250 de divizii și 75 de brigăzi), 55 de divizii de cavalerie și 35 de brigăzi mecanizate se aflau pe frontul româno-german. Ofițerii de informații germani estimau că aviația sovietică a dispus constant de 2.000 de aparate, deși pierduse lunar 400-500 de avioane, în timp ce în spatele frontului se aflau, slab instruite și încadrate, un număr de 50-60 de divizii, dintre care 40 în regiunea Rostov-Stalino și 20 în sectorul Moscova.

În condițiile desfășurării operațiunilor de pe frontul de Vest, după 10 mai 1940, URSS a reușit să-și atribuie teritoriile promise în cadrul Protocolului adițional secret, respectiv să anexeze Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța (28 iunie 1940), Lituania, Letonia și Estonia, astfel încât la încheierea acestui proces, Stalin redobândise toate teritoriile pe care le pierduse Rusia la sfârșitul Primului Război Mondial, în timp ce *„Aliații plătiseră – conchide Henry Kissinger – ultima dintr-o serie de tranșe din cheltuielile provocate de excluderea Germaniei și a Uniunii Sovietice de la Conferința de pace din 1919”* (Kissinger, 1998, p. 324). Arbitrajul de la Viena (30 august 1940), pătrunderea trupelor germane în România (12 octombrie 1940) și atacul trupelor italiene asupra Greciei (28 octombrie 1940) au reprezentat dovezi certe ale intereselor strategice ale Axei care devenise extrem de periculoasă pentru planurile geopolitice și geostrategice ale Uniunii Sovietice. Semnarea Pactului Tripartit (27 septembrie 1940) a fost percepută ca fiind evenimentul care urma să devină cel mai amenințător pentru securitatea URSS în condițiile în care Stalin nici măcar nu a fost informat de aceste tratative.

Discuțiile purtate de Hitler și ministrul său de Externe cu Viaceslav M. Molotov, la Berlin, în perioada 12-13 noiembrie 1940, reprezentau o nouă versiune germano-sovietică a „Doctrinei Monroe” pentru întreaga Europă și Africă, dublată de împărțirea teritoriilor coloniale între ele. *„Așa-numitul echilibru european de forțe – declara Stalin, în iulie 1940, în fața lui Sir Stafford Cripps, ambasadorul Marii Britanii la Moscova – s-a opus până acum nu doar Germaniei, ci și Uniunii Sovietice. Prin urmare, Uniunea Sovietică va lua toate măsurile ca să împiedice restabilirea vechiului echilibru de forțe în Europa”* (Kissinger, 1998, p. 327). În limbaj diplomatic formula *„toate măsurile”* includea și amenințarea războiului, ceea ce însemna că se intra într-o fază decisivă a conflictului sovieto-german, care va afecta și România, având în vedere importanța geopolitică și geostrategică a țării noastre.

În clipa în care a devenit conștient de perspectivele generate de pericolul sovietic, Hitler a modificat dispozitivul strategic de apărare al Germaniei, pregătind contralovitura la ceea ce istoricii sovietici au denumit „lovitura preventivă”. Pe 7 septembrie 1940, șeful Secției a III-a (Contraspionaj) din Abwehr a primit un document de la Cartierul General al lui Hitler, cu mențiunea „Strict-Secret”, care menționa: „Teritoriile noastre din Est vor fi ocupate în următoarele patru săptămâni de puternice efective militare. La sfârșitul lunii octombrie, dispozițiile marcate pe harta alăturată vor fi deja executate. Aceste dispoziții nu trebuie să dea Rusiei impresia că am

dori să lansăm un atac asupra Estului. Pe de altă parte, Rusia își va da seama că prezența unor dispozitive germane puternice și bine antrenate în Polonia și Boemia-Moravia indică faptul că suntem pregătiți în orice moment să ne apărăm interesele din Balcani de un eventual atac rusesc cu forțe militare puternice” (Bassett, 2008, p. 233).

SSI-ul a informat Guvernul de la București asupra faptului că, în urma dislocărilor de trupe care au avut loc în Basarabia și Bucovina de Nord, atât în timpul rebeliunii legionare (ianuarie 1941), cât și după aceea, s-a observat „în mod clar pregătirile ofensive efectuate de Uniunea Sovietică cu scopul de a ocupa întreaga Moldovă și restul Bucovinei” (Troncotă, în „Arhivele Totalitarismului”, 1994, p. 94). Poziția dură a Moscovei în tratativele cu Berlinul se datora faptului că Marele Stat-Major sovietic încheiase elaborarea planului desfășurării strategice pentru etapa imediat următoare, care prevedea executarea de către forțele sovietice a două lovituri: cea principală pe direcția Varșovia – Berlin și o alta secundară, prin România, pentru a captura petrolul și a debarșa în Balcani. „Eram în stare de alertă din noiembrie 1940. Atunci Pavel Juroviev și Zoia Rîbkina au inițiat dosarul operațional (*Liternoe delo*) cu numele *Zateia (Riscul)*, care aduna într-un singur loc cele mai importante informații despre mișcările nemților împotriva intereselor Uniunii Sovietice. Acest dosar era prezentat regulat lui Stalin și lui Molotov, iar ei încercau să le folosească în politica lor de liniștire a lui Hitler și de colaborare cu el”, mărturisea Pavel A. Sudoplatov (Sudoplatov, 1995, p. 120).

Eșec informativ sau surprindere strategică?

Liderii de la Kremlin au primit 84 de avertismente privitoare la operațiunea „Barbarossa”. Generalul-locotenent Filipp Ivanovici Golikov, care, pe 27 iulie 1940, devine șeful GRU, a afirmat după război că „spionajul militar sovietic a testat și valorificat numeroase surse de informații secrete, inclusiv în Germania” (Petrov (ed.), 1968, p. 181), cărora însă nu le-a acordat credit. Primul avertisment a venit pe 27 august 1940 de la rezidența GRU din Paris. „Germanii au renunțat la ofensiva împotriva Angliei. Aparent, pregătirile continuă pentru o astfel de situație, dar sunt menite să ascundă deplasările de forțe germane spre Est, unde deja există 106 divizii” (Murphy, 2013, p. 299), telegrafiau ofițerii GRU către Moscova.

Rezidența GRU din Berlin a trimis 23 de rapoarte în care avertiza asupra intențiilor și pregătirilor Germaniei pentru un atac asupra URSS. Pe 29 decembrie 1940, sursa GRU cu numele de cod **ARIET** (Rudolf von Scheliha, consilier în MAE german) a informat despre faptul că aflase „*din cercuri foarte înalte*” că Hitler ordonase începerea pregătirilor pentru războiul împotriva URSS care urma să înceapă în martie 1941. **ARIET** a revenit cu noi informații, de detaliu, pe 4 ianuarie și 28 februarie 1941. **„Începerea atacului a fost stabilită, provizoriu, pentru 20 mai. Pare probabil că se planifică un atac prin învăluire în zona Pinsk, cu o forță de 120 de divizii germane.** Printre măsurile premergătoare se numără și detașarea de ofițeri și subofițeri vorbitori de limba rusă la diferite comandamente. În plus, se construiesc trenuri blindate cu ecartament mai mare, ca în Rusia” (Murphy, 2013, p. 90), raporta **ARIET** la 28 februarie 1941. Generalul-maior Vasili I. Tupikov, atașatul militar al URSS și rezidentul legal al GRU în Germania, a comunicat, la 9 mai 1941, un posibil plan de operații al Wehrmacht-ului împotriva URSS care releva faptul că **„înfrângerea Armatei Roșii va fi finalizată în decurs de o lună sau o lună și jumătate, cu Germania ajungând pe meridianul Moscovei”** (Murphy, 2013, p. 91).

Informații importante au parvenit și de la rezidența GRU din Helsinki care comunica, la 15 și 17 iunie 1941, că numărul trupelor germane din Finlanda este în continuă creștere și că finlandezii își sporeau măsurile de securitate militară. Oamenii GRU din Londra, Paris, Vichy și din Elveția au transmis informații extrem de importante și edificatoare privind intențiile ofensive ale germanilor. Agenții GRU din România, **AVS** (Kurt Völkisch, ofițer de presă la Ambasada Germaniei în București) și **LTsL** (Margarita Völkisch), au informat despre faptul că, la 1 martie 1941, la Berlin, **„multă lume vorbea despre un iminent atac al Germaniei asupra URSS”** (Murphy, 2013, p. 98). Agentul cu numele de cod **KORF** (colonelul GRU Mihail S. Șarov, rezidentul-adjunct al GRU la București, aflat sub acoperirea de reprezentant al Agenției TASS) informa Moscova despre faptul că un maior german care locuia în casa unei subsurse declara că germanii și-au schimbat complet planul și că se vor îndrepta spre Est, împotriva URSS. La 23 aprilie 1941, GRU afla că Armata Roșie urma să fie demoralizată din prima clipă, din prima lovitură, și că „unul sau două raiduri aeriene vor dovedi impotența Rusiei..., la începutul războiului, în mai” și că „până în iulie, totul se va sfârși” (Murphy, 2013, p. 100). La 7 iunie 1941, rezidența GRU din România telegrafia: **„Ofițerii din Statul Major General român susțin cu insistență că, în conformitate cu declarațiile neoficiale ale lui Antonescu, între România și URSS va începe**

în curând războiul” (Murphy, 2013, p. 101). Rapoartele ofițerilor și agenților GRU din Praga, Sofia, Belgrad și Budapesta au întregit imaginea de ansamblu a intențiilor Wehrmacht-ului în raport cu Armata Roșie și faptul că, în pofida evenimentelor din Grecia și Iugoslavia, *„pregătirile pentru ziua X nu fuseseră abandonate, ci doar amânate”* (Murphy, 2013, p. 109). Pe 5 mai 1941, Richard Sorge a telegrafiat de la Tokio: **„Germania va începe războiul cu URSS la mijlocul lunii iunie 1941”** (Murphy, 2013, p. 114), iar în cursul zilei de 15 mai a comunicat data atacului german: 20-22 iunie 1941.

Informațiile Externe (NKGB) din NKVD nu dispuneau de o unitate de analiză a informațiilor și diseminau informațiile către destinatari, fiecare urmând să judece rapoartele și implicațiile acestora pentru domeniul său de activitate și responsabilitate. În mai 1941, evaluând rapoartele NKGB, GRU ajungea la concluzia că numărul trupelor germane de la frontieră creștea în mod semnificativ. GRU a cerut NKGB-ului mai multă precizie în identificarea unităților germane și natura deplasărilor lor. Rezidențele NKGB din Germania, cu precădere, dar și din restul Europei ocupate au oferit numeroase informații privind pregătirile germane pentru invadarea URSS (Blașa, în „Historia”, octombrie 2011, pp. 64-68).

Pe 2 aprilie 1941, Harro Schulze-Boysen (nume de cod **STARȘINA** în dosarele NKGB) a comunicat Moscovei: *„Forțele aeriene își vor concentra atacurile asupra nodurilor de cale ferată din zonele centrale și de vest ale URSS, asupra centralelor electrice din bazinul Donețk-ului și asupra fabricilor din industria aeronautică din zona Moscovei. Bazele aeriene din apropiere de Cracovia, în Polonia, urmează să fie principalele puncte de plecare pentru aparatele de zbor care vor ataca URSS. Germanii consideră că punctul slab al apărării aeriene sovietice îl reprezintă susținerea de la sol și speră ca, prin câteva bombardamente puternice asupra aerodromurilor, operațiile inamicului să fie rapid dezorganizate”* (Murphy, 2013, p. 127).

Zborul lui Rudolf Hess în Marea Britanie (10 mai 1941) a bulversat complet NKGB-ul de la Moscova, astfel încât șeful Departamentului pentru Germania din INO (Informațiile Externe) al NKGB, Pavel M. Juravliev, a ordonat asistentei sale, Zoia Rîbkina: *„Telegrafați la Berlin, Londra, Stockholm, America, Roma. Încercați să clarificați detaliile acestei propuneri”* (Murphy, 2013, p. 132). Sovieticii păreau a fi dezinformați în ce privește adevăratele intenții ale lui Hitler. Totuși, avertismentele privind iminența atacului german au devenit copleșitoare la începutul verii anului 1941. **„Repet: nouă armate cu forța a 150 de divizii vor începe ofensiva în zorii zilei de 22 iunie 1941”** (Murphy, 2013, p. 301), telegrafia Richard Sorge la 13 iunie 1941.

În aceeași zi, agentul GRU de la Sofia, Boevoi, raporta: **„Conform informațiilor lui Jurin (membru al Consiliului Militar Superior bulgar), Führer-ul a decis să atace URSS până la sfârșitul acestei luni”** (Murphy, 2013, p. 301). Willy Lehmann, agent GRU infiltrat în Gestapo (nume de cod **BREITENBACH**), comunica, la 19 iunie 1941, că **„unitatea sa Gestapo a primit ordin conform căruia Germania va invada URSS la ora 3.00 a.m., în data de 22 iunie 1941”** (Murphy, 2013, p. 129). La 5 mai 1941, rezidența NKGB din Varșovia, condusă de către Petr I. Gudimovici (nume de cod **IVAN**), a comunicat: **„Pregătirile militare în Varșovia și peste tot în Guvernământul General se desfășoară în văzul tuturor, iar ofițerii și soldații germani vorbesc absolut deschis despre un război iminent între Germania și Uniunea Sovietică, ca și cum ar fi vorba despre o chestiune asupra căreia s-a decis deja. (...) De la 10 aprilie la 20 aprilie, trupele germane au afluît spre est, prin Varșovia, fără oprire, și ziua și noaptea”** (Murphy, 2013, p. 134).

Informații extrem de relevante despre intențiile germane au venit și pe filiera Direcției a II-a Contraintformații din NKGB ca urmare a supravegherii activităților și interceptării comunicațiilor corpului diplomatic și militar al Axei aflat în misiune la Moscova. Totodată, Departamentul 1 (Căi Ferate) al Direcției Generale de Transporturi (GTU) a NKVD a colectat informații despre forțele germane aflate în Polonia, direcțiile de deplasare și raioanele de dislocare ale acestora. Agenții GTU identificaseră un corp de voluntari ucraineni în apropiere de Lublin, un alt regiment de voluntari în curs de formare în apropiere de Varșovia, construcția de noi aerodromuri, traficul unor trenuri speciale de construcții care transportau material de construcții și trupe de genști, sosirea unor vagoane-cisternă franceze și belgiene care conțineau motorină, amplasamentul unor depozite de combustibil ascunse în pădurile din apropierea frontierei, precum și activități de triangulare a terenului înainte de a se stabili pozițiile de tragere ale artileriei. „Începând cu 10 iunie 1941, în Peremișl și Juravița [Zurawica], toți angajații de la căile ferate locale vor fi dați afară; transportul va fi operat în întregime de unități militare [germane]” (Murphy, 2013, p. 153), raporta Direcția Districtului Lvov a NKGB pe 12 iunie 1941 având drept sursă munca agenților GTU. Direcția Generală a Trupelor de Grăniceri (GUPV) a NKVD al URSS a confirmat prin numeroase rapoarte adresate forurilor superioare din Moscova că situația de la frontiera sovieto-germană nu este deloc liniștită. Cercetarea radio sovietică și spionajul prin zboruri aeriene identificaseră aflulul de trupe germane către frontiera sovietică. Serviciile de informații sovietice înregistraseră faptul că, între sfârșitul lunii august 1940 și mijlocul lunii decembrie 1940, numărul

diviziilor Wehrmacht-ului care aflau spre frontiera cu URSS a crescut de la 5 la 34.

La sfârșitul lui februarie 1941, numărul diviziilor germane a crescut la aproximativ 70, pentru a ajunge la 87, în mai 1941, și a coborât la 80 până la 1 iunie, urmând să crească la 123 în 21 iunie 1941. În intervalul 27 martie - 18 aprilie 1941, au avut loc nu mai puțin de 80 de zboruri de spionaj germane deasupra teritoriului Uniunii Sovietice. La 22 aprilie 1941, sovieticii au protestat în mod oficial față de aceste acțiuni provocatoare. Protestele lor nu au avut nici un efect și, până la sfârșitul lunii mai 1941, au mai avut loc alte circa 180 de astfel de zboruri, ceea ce a permis ca Luftwaffe să încheie cercetarea fiecărui aeroport sau bază militară din vestul Uniunii Sovietice.

La 11 iunie 1941, Stalin a fost informat că Ambasada germană din Moscova primise, pe 9 iunie, instrucțiuni de la Berlin privind punerea la „adăpost” a documentelor secrete (arderea) și „plecarea discretă a femeilor și a copiilor” (evacuarea). La 1 martie 1941, ambasadorul URSS la Washington, Konstantin A. Umanski, a primit o sinteză a informațiilor deținute de Guvernul SUA în acest sens. În aprilie 1941, subsecretarul de stat american, Sumner Welles, a pus din nou la dispoziția ambasadorului Umanski rezultatul decriptărilor comunicațiilor diplomatice japoneze, inclusiv o telegramă din 19 martie de la Moscova, care raporta o schimbare spectaculoasă în relațiile sovieto-germane, precum și două telegrame de la Berlin care schițau pregătirile de război ale Germaniei cu URSS. La 22 martie, Guvernul sovietic a primit un memorandum al Serviciului de Informații al Armatei SUA, în care se prezicea, pe baza decriptărilor traficului japonez, un atac german împotriva URSS în următoarele două luni. La șapte zile după ce Hitler a semnat directiva care autoriza Planul „Barbarossa”, un rezumat fidel al planului a fost introdus într-o scrisoare anonimă adresată atașatului militar sovietic de la Berlin.

Mareșalul G. K. Jukov își amintește în memoriile sale faptul că șeful GRU, generalul-locotenent Filipp I. Golikov, a prezentat conducerii URSS și Marelui Stat-Major, la 20 martie 1941, un raport în care erau expuse variantele direcțiilor posibile ale loviturilor trupelor germane în cazul atacării URSS. GRU indica data de 20 mai 1941 ca fiind ziua începutului ofensivei germane împotriva Uniunii Sovietice. **„Ceea ce a fost trecut cu vederea în informațiile noastre – mărturisea Pavel A. Sudoplatov – a fost forța calitativă a tacticii Blitzkrieg-ului. Credeam că, dacă va izbucni războiul, nemții vor încerca mai întâi să pună mâna pe regiunile noastre din Ucraina, care erau bogate în produse alimentare și materii prime. Știam din jocurile lor militare, strategice că un război prelungit ar fi cerut**

resurse economice suplimentare. Aceasta a fost marea greșeală: GRU și NKVD nu au prevenit Statul Major că scopul armatei germane, atât în Polonia, cât și în Franța nu fusese să pună mâna pe teritoriu, ci să distrugă puterea militară a armatei inamice” (Sudoplatov, 1995, p. 120).

Sir Alexander Cadogan, subsecretarul permanent al Foreign Office, l-a informat, la 10 iunie 1941, pe ambasadorul Ivan M. Maiski despre recente redesfășurări de forțe germane din Răsărit, oferind datele și locurile precise ale fiecărei divizii în parte. La 13 iunie 1941, ministrul britanic de Externe, Anthony Eden, l-a convocat pe ambasadorul Maiski pentru a-l informa că rapoartele care au parvenit în ultimele 48 de ore referitoare la concentrările de trupe germane ar putea avea ca scop un război al nervilor sau un atac împotriva Uniunii Sovietice. În aprilie 1941, vicepreședintele Uzinelor Skoda, care își oferise serviciile GRU, raporta, pe baza contactelor cu ofițeri superiori din armata germană din Cehoslovacia, o redesfășurare masivă a Wehrmacht-ului către granița sovietică și că uzinei sale i se ordonase să înceteze livrarea de arme către URSS, deoarece războiul fusese programat la mijlocul lunii iunie. **„Deși spionajul nostru a descoperit intențiile lui Hitler de a ataca Uniunea Sovietică – scrie Pavel A. Sudoplatov –, rapoartele erau, într-o oarecare măsură, contradictorii. Nu conțineau evaluări ale potențialului tancurilor germane și ale unităților aeriene sau ale capacității lor de a străpunge liniile de apărare ale unităților Armatei Roșii, desfășurate de-a lungul frontierelor sovieto-germane. În felul acesta, forța loviturii lui Hitler a fost o surpriză pentru conducerea noastră militară, inclusiv pentru mareșalul Gheorghi Jukov, șeful Statului Major al Armatei Roșii în acel moment, care recunoaște, în memoriile sale, că nu prevăzuse un inamic capabil să lanseze o operațiune ofensivă pe scară largă, cu formațiuni de tancuri, simultan pe mai multe direcții”** (Sudoplatov, 1995, p. 120).

La începutul lunii iunie 1941, ambasadorul german la Moscova, contele von der Schulenburg, îl invită pe ministrul URSS la Berlin, aflat în vizită la Moscova, la un dejun privat la reședința sa. Ambasadorul von der Schulenburg avea să-i spună ambasadorului Vladimir G. Dekanozov: *„Este posibil ca ceea ce se întâmplă acum să fie unic în istoria diplomației, dar eu vă voi dezvălui secretul nostru de stat numărul unu... Hitler a luat hotărârea de a declanșa războiul împotriva Uniunii Sovietice la 22 iunie. Mă veți întreba de ce fac acest lucru. Eu am fost crescut în spiritul lui Bismarck, care s-a opus întotdeauna unui război cu Rusia”* (Andrew and Gordievski, 1994, p. 187). În ciuda acestor avertismente, relațiile oficiale nu au cunoscut nicio răcire. Uniunea Sovietică

achiziționează de la Germania, în ianuarie 1941, districtul polonez Suwalki, pentru suma de 7.500.000 de dolari aur, iar în aprilie 1941 livrările sovietice de materii prime către Germania ating nivelul maxim de la semnarea Pactului Ribbentrop – Molotov: 208.000 tone de cereale, 50.000 tone de petrol, 8.300 tone de bumbac, 8.340 tone de metal. URSS a livrat, de asemenea, 4.000 de tone de latex achiziționate în Extremul Orient și expediate în Germania, cu trenul transsiberian. Mareșalul G. K. Jukov avea să scrie referitor la atacul „prin surprindere” al Wehrmacht-ului: **„Pericolul principal pentru noi a constat nu în faptul că nemții au trecut frontiera prin surprindere, ci în faptul că noi am fost surprinși de forța de atac a Armatei germane; că noi am fost surprinși de superioritatea de șase până la opt ori a forțelor lor pe direcțiile hotărâtoare; că am fost surprinși de amploarea concentrării trupelor lor și de puterea atacului lor”** (Simonov, K. *et comp.*, 1991, p. 51).

(Va urma)

Referințe bibliografice

1. Andrew, Christopher; Gordievski, Oleg (1994). *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Editura All, București.
2. Basset, Richard (2008). *Spionul-șef al lui Hitler. Misterul Wilhelm Canaris*, Editura RAO, București.
3. Betea, Lavinia (1997). *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, Editura Evenimentul Românesc, București.
4. Blaga, Michael Nicholas (octombrie 2011). *Stalin promise Planul Barbarossa cu 6 luni înainte de invazia nazistă*, în „Historia”, Anul XI, nr. 118.
5. Bushueva, T. *Proklinaia – Poprobuie Poniati* (1994), în „Novy Mir”, nr. 12.
6. Constantin, Ion (2008). *Drumul spre adevăr în problema masacrelor de la Katyń*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XVI, nr. 3-4 (60-61).
7. Constantiniu, Florin (1991). *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, Editura Danubius, București.
8. Constantiniu, Florin (1992). *Un film și... operația „Barbarossa”*, în „RIM”, nr. 4 (15).
9. Constantiniu, Laurențiu (2010). *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, Editura Corint, București.
10. Dolghin, Florentina (august 1998). *Stalin, Principalul Redactor al Pactului Germano-Sovietic*, în „Magazin istoric”, serie nouă, anul XXXII, nr. 8 (377) și nr. 9.

11. Fontaine, André (1992). *Istoria Războiului Rece*, vol. I, Editura Militară, București.
12. Gorgun, Alexander (2011). *1941. URSS ca agresor. Receptarea tezei în Europa de Est*, în „Magazin istoric”, Anul XLV, serie nouă, nr. 6 (531).
13. Kissinger, Henry (1998). *Diplomația*, Editura All, București.
14. Mannerheim, Carl Gustaf Emil (2003). *Memorii*, Editura Militară, București.
15. Materski, Wojciech (2006). *Crima de la Katyn: problema vinovăției*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XIV, nr. 3-4 (52-53).
16. Moraru, Dinu (2005). *Genocidul de la Katyn*, în „Lumea”, Anul XIII, nr. 4/144.
17. Murphy, David E. (2013). *Enigma Barbarossa. Ce știa Stalin*, Editura Militară, București.
18. Petrencu, Anatol (ed) (2004). *Polonezii în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Editura Cartdidact, Chișinău.
19. Petrov, Vladimir (ed.) (1968). *June 22 1941: Soviet Historians and the German Invasion*, Columbia.
20. Rill, Bernd (2006). *Tragedia de la Katyn: perspectiva germană*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul XIV, nr. 3-4 (52-53).
21. Rusnac, Mircea (iunie 2011). *1941: sovieticii pregătesc atacarea României*, în „Magazin istoric”, Anul XLV, serie nouă, nr. 6 (531).
22. Semiraga, M.I.; Jutikkala, Eino; Pirinen, Kauko (decembrie 1990). *Noiembrie 1939-martie 1940. Războiul de iarnă sovieto-finlandez*, în „Magazin istoric”, Anul XXIV, serie nouă, nr. 12 (285).
23. Simonov, K. et comp. (1991). *Mareșalul Jukov – Între legendă și adevăr (Gheorghe Konstantinovici Jukov văzut de K. Simonov, N. G. Pavlenko, N. Hlebodarov)*, vol. I, Editura Militară, București.
24. Solonin, Mark (2012). *Butoiul și cercurile. 22 iunie 1941 sau când a început Marele Război pentru Apărarea Patriei*, Editura Polirom, Iași.
25. Spănu, Alin (2010). *Istoria Serviciilor de Informații/Contrainformații Românești în perioada 1919-1945*, Casa Editorială Demiurg, Iași.
26. Sudoplatov, Pavel (1995). *Misiuni speciale. Arhitectura terorii*, Editurile Elit Comentator&Eleusis, București.
27. Suvorov, Victor (1995). *Spărgătorul de gheață*, Editura Polirom, Iași.
28. Suvorov, Victor (1997). *Ultima Republică*, Editura Polirom, Iași.
29. Suvorov, Victor (1998). *Ziua M*, Editura Polirom, Iași.
30. Suvorov, Victor (2000). *Epurarea*, Editura Polirom, Iași.
31. Suvorov, Victor (2012). *Sinuciderea. De ce a atacat Hitler Uniunea Sovietică?*, Editura Polirom, Iași.
32. Suvorov, Victor (2013). *Umbra Victoriei*, Editura Polirom, Iași.

33. Thom, Françoise (2008). *Regimul sovietic și războiul*, în Stéphane Courtois/coord., *O noapte atât de lungă. Apogeul regimurilor totalitare în Europa. 1935-1953*, Editura Vremea, București.
34. Troncotă, Cristian (1994). *Uniunea Sovietică și rebeliunea legionară. Documente din arhiva SSI*, în „Arhivele Totalitarismului”, Anul II, nr. 1-2.
35. Troncotă, Cristian (martie 2000). *Războiul sovieto-finlandez*, în „Magazin istoric”, Anul XXXIV, serie nouă, nr. 3 (396).
36. Troncotă, Cristian; Spânu, Alin (ed.) (2004). Academia Română/ Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, *Documente SSI privind spațiul sovietic. 22 august 1939-23 august 1944*, București.
37. Țurcanu, Ion (2004). *Istoricitatea istoriografiei. Observații asupra scrisului istoric basarabean*, Editura Arc, Chișinău.
38. Werth, Nicolas (2000). *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*, Editura Corint, București.
39. Zaslavsky, Victor (2003). *Le Massacre de Katyn. Crime et mensonge*, Paris, Le Rocher.